

KÖSEDAĞ SAVAŞINDA SELÇUKLU ORDUSUNDA GAYRİMÜSLİMLER

Seyhun ŞAHİN*

Özet

Türk Tarihinin önemli dönüm noktalarından biri olan ve 1243 yılında gerçekleşen Köseadağ Muharebesi, öncesi ve sonrasındaki gelişmeleri bakımından Türkiye Selçuklularını derinden etkilemiştir. Bu esnada Selçuklu ordusunun içinde yer alan gayri Müslim unsurlar bu muharebede ve öncesinde isimleri ve tutumları ile ön plana çıkmışlardır. Selçukluların Moğollar karşısında etraflarındaki Müslüman ve gayri Müslim siyasi ve askeri teşkilatlarla ittifak arayışı ise Türk askeri tarihi açısından ayrıca değerlendirilmesi gereken bir husustur. Bu çalışmada Köseadağ Muharebesinde Selçuklu ordusu ve gayri Müslim askerlerin bu ordu ile ilişkileri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimer: Köseadağ Savaşı, Selçuklu, Moğollar, Gayrimüslim, II. Gıyaseddin Keyhüsrev.

The Non-Muslims in Seljuks' Army in The Köseadağ Battle

Abstract

The Battle of Köseadağ, one of the turning points of the Turkish history, dated as 1243, affected Anatolian Seljukian with respect to both preceding and following developments. Pro-Seljukian non-Muslim participants of the battle came into prominence with their names and attitudes before and during the battle. Seljukian search for alliances among the Muslim and non-Muslim military corps against the Mongolians is a topic that needs to be evaluated within the Turkish military history. In this study, the Seljukian army and its relation with non-Muslim soldiers in the Battle of Köseadağ will be dealt with.

Keywords: Köseadağ, The Seljuks, the Mongols, Non-muslims, II. Gıyaseddin Keyhüsrev.

Giriş

Türkiye Selçuklu Devleti, Köseadağ savaşının yaşandığı tarih öncesinde Orta doğunun en güçlü devleti haline gelmişti. Türkiye Selçukluları, Anadolu üzerindeki hâkimiyetini tam anlamıyla sağlamış, kendisine tabi olan feodal beylerin tabiiyetlerini almıştı. Alaaddin Keykubad'ın devleti gerek ekonomik, gerek askeri ve gerekse siyasi alanlarda dahi zirveye çıkardığı bir dönemde belki de zamansız ölümü ve ardından tahta II. Gıyaseddin Keyhüsrev gibi basiret yoksunu birinin geçmiş olması kadar talihsiz bir durum olamazdı. Çünkü doğudan gelen korkunç Moğol ilerleyişinin önünde duran en güçlü ve onları en çok tedirgin eden engel şüphesiz Türkiye Selçukluları idi. Ancak Gıyaseddin'in devlet yönetmedeki zafiyeti adım adım devleti acizliğe sürükledi. Özellikle Selçuklu ordusunun zafiyete düşürülmesinde onun ve onun veziri olan Sâdeddin Köpeğin önemli kusurları vardı.

Selçuklu ordusunun Köseadağ savaşındaki yenilgisinin anlaşılabilmesi için ordunun durumunu tahlil etmek gerekir. Klasik Selçuklu ordusundaki ne gibi değişimler olmuştu ve bu değişimlerin nedenleri Köseadağ muharebesindeki sonuçların doğru anlaşılabilmesine olanak sağlayacaktır diye düşünüyoruz. Burada bazı sorulara cevap aramak lazım gelir ki birkaç sorunun cevabı bize bu tahlili yapmada yardımcı olacaklardır. İlk olarak; Türkiye Selçukluları kavuşmuş oldukları azametın bir neticesi olarak savaşçı ruhunu (ordu-millet) yitirmiş olabilir miydi? Selçuklu ordusunda bazı nedenlerden dolayı artan özellikle ücretli gayri Müslim

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

askerlerin oranının yükselmesi mi? Ya da başkomutan olan Sultan Gıyaseddin'in kararlı olmayan tutumu ve cesaretsizliği mi bu yenilginin nedeni olmuştur? Bu soruların yanına Sâdeddin Köpek'in entrikaları ile devlet ve ordu kademelerindeki birçok değerli isimlerin saf dışı edilmeleri de şüphesiz bu basiretsiz sultanın Moğollar karşısında mağlup olmasına katkı sağlamış olmalıdır.

1. Türkiye Selçuklularının Askeri Durumu

Türkiye Selçuklularının askeri teşkilatına bakacak olursak, esas itibariyle Türk devlet geleneğinin temel direğini oluşturan asker-millet anlayışının ana unsur olduğu görülür. Buna göre ordu; Türkmenler, gulâmlar (köle askerler), iktâ sahiplerinin temin ettiği askerler, vassalların söz verdiği sayılardaki askerler ve ücret karşılığında hizmet veren birliklerden oluşmaktaydı¹. Aslına bakılacak olursa Türkiye Selçuklu ordusunun omurgasını oluşturan Türkmenlerle ciddi sorunları vardı.

Anadolu'nun Türkleşmesi aşamasında ihtiyaç duyulan Türkmen nüfus göçünün devamlılığını sürdürmesi, şehirleşen Selçuklular için ekonomik ve sosyolojik yeni problemlerin ortaya çıkmasına neden olduğu gibi onları siyasi otoritenin sadık tebaası haline getirmek için devletin enerji tüketmesine de neden oluyordu. Diğer taraftan Moğol istilasının Anadolu'ya doğru ittiği yeni Türkmen göç dalgaları ise yaratacakları ilk büyük patlamayı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta geçmesinden kısa süre sonra gerçekleştirmiş oldular. Yaşanan bunalımın zemin hazırladığı ve devlet otoritesine bir başkaldırı olarak ortaya çıkan Babaî kalkışması, şüphesiz gelişimi ve sonuçları bakımından Selçukluları derinden etkilemiştir. Babaî ayaklanmasına karşı Türkiye Selçuklularının almış oldukları önlemler ve onlara karşı yürütülen askeri harekât göstermiştir ki Selçuklu ordusu, düzensiz Türkmen birlikleri karşısında dahi acziyete düşebiliyordu. Bununla kalınmıyor Türkmenler, doğu Anadolu'da Selçuklu birliklerini yenerek Selçuklu payitahtına doğru ilerlemeye cesaret gösteriyorlardı. Selçuklu ordusu, Babaî Türkmenleri karşısında pek varlık gösterememiş ancak orduya daha fazla ücret karşılığında lejyoner Gürcü, Frank vb. gayri Müslim unsurdan oluşan birlikleri temin etmek suretiyle muharip gücünü yeniden kazanarak bu Türkmenler karşısında başarı elde edebilmişti². Elbette ki Selçuklu ordusunun bu kötü durumundan Moğollar haberdar oldular. Bu tahlilinin sonucu olmalıdır ki Moğollar Köseadağ öncesinde Erzurum'a saldırıp yağmalamak cesaretini ve denemesini tehditkâr bir şekilde yapabildiler³.

Selçuklu ordusunun, devletin en güçlü yıllarında böylesine bir zayıflık göstermesinin elbette bazı nedenleri olmalıydı. İsyancı taifenin göstermiş olduğu cesaret ve enerjiye mukabil olarak Selçuklu ordusu ancak Gürcü ve Frank askerlerinin savaşçı niteliklerinden yararlanmak ve onları Selçuklu ordusuna dâhil etmek suretiyle mücadelesini tamamlayabilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki Selçuklu ordusunda gayri Müslim unsurların etkinliği bu sıralarda artış göstermekteydi. Bunun sebeplerini bu isyan esnasında tahlil etmek Köseadağ'daki Selçuklu ordusunun vaziyetinin anlaşılmasında önemli bir gösterge olacağını düşünüyoruz.

Babaîler isyanından evvel özellikle Sâdeddin Köpek'in Selçuklu devleti içindeki faaliyetlerini göz önüne almak gerekir. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta geçmesinde büyük

¹ Ali Sevim; E. Merçil, Selçuklu Devletleri Tarihi, TTK, Ankara, 1995., s. 513.

² Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, Babaîler, Dergâh yayımları, İstanbul, 1996.

³ Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014., s. 296.

gayretleri olan bu kişi, kısa süre sonra devlet üzerindeki gücünü arttırmakla kalmadı aynı zamanda sultanı da etkisi altına alarak devletin önde gelen birçok ismini de saf dışı ederek gerçekte son hamlede sultanı da ortadan kaldırmak suretiyle Selçuklu tahtını ele geçirmek istiyordu. Sâdeddin, devlete verebileceği tüm zararı vermeyi başardı. Bunun bedelini sonunda kendi hayatıyla ödedi. Ancak onun neden olduğu devlet idaresindeki zafiyet, Selçuklu ordusunu ve devletini idare edecek önemli bir kadro kaybının yaşanmasını mümkün kıldı⁴. Öyle anlaşılıyor ki Sultanın hem kendi feodallerinde hem de vassalları ile beraber müttetiklerinde de büyük bir itibar ve güven kaybı yaşamasına neden olmuştur. Özellikle Türkmenlerin Gıyaseddin'in tahtında oturduğu Selçuklu ile arasına derin mesafeler girdiği anlaşılıyor.

2. Türkiye Selçukluları ve Gayri Müslim Askerlerin Orduya Dâhil Olması

Anadolu'da ücretli askerlerin kullanımı elbette Selçuklulardan önce de vardı. Bu konuda Bizans ordusunun durumu hemen akıllara getirilmelidir. Franklar, Peçenekler, Slavlar, Gürcüler ve Ermeniler ilk akla gelen lejyonerlerdir. Haçlı seferleri boyunca batıların askerlik sanatındaki ilerlemeleri ve az önce isimlerini belirttiğimiz milletlerden terkip askeri birliklerin daimi olarak iş bulabildikleri Bizans'ın gerilemesi, onları Selçuklular gibi daha çok talep edilebilecekleri bir devlete pekâlâ ki yöneltmiş olmalıdır.

Haçlıların Anadolu ve doğu Akdeniz kıyılarına gelip yerleşen veya yerleşmeye çalışanları arasında bu işi yapmaya pek hevesli olanlar da yok değildi. Bu nedenle Haçlı Franklarının egemen olduğu yerlerde ücretli askerler ortaya çıkmıştır. Selçuklu sultanları da böyle bir hizmet vermeye talip olan başta Franklar⁵ olmak üzere lejyonerlerden 12. yüzyıl sonu ile 13. yüzyıl başlarında yararlanmaya başladılar⁶.

Aslına bakılırsa Selçukluların geneline bakıldığı zaman ücretli asker edinme ve ordu-millet anlayışının da dışında kalan başka milletlerden asker edinme politikası zaten vardı. Böylesine bir askeri politika çok yadırganacak veya hayrete düşürecek bir durum da değildi. Çünkü Selçuklu devletinin meşhur bürokrati ve idari esaslarının belirleyicisi durumunda olan Nizamü'l-mülk, yazmış olduğu "Siyasetname" adlı eserinde bu duruma dikkat çekiyor ve ordu-millet anlayışının dışında bazı önerilerde bulunuyordu. Bu konuda sarf etmiş olduğu sözler şunlardı: "*Bütün Ordu bir soydan olduğu zaman, bundan tehlikeler doğar; çok çalışmazlar. (Ordunun) her soydan olacak şekilde karışık bulunması (tahlit) gereklidir. Degâhta ikamet eden 2000 Deylem(li) ve Horasanlı lazımdır. Mevcut olanları muhafaza etsinler, geri kalanını (ikibine) tamamlasınlar. Eğer bunların bazıları Gürcü ve Fars Şebankârelerinden olursa, uygun olur. Zira bu soy hep iyi insanlar olurlar.*"⁷

Nizâmü'l-mülk'ün yaklaşımında Orta Çağ'da büyük ölçeklere varan tüm devletlerin bu ve benzeri askeri politikalar takip ettikleri görülür. Özellikle de 12. ve 13. yüzyıllardaki

⁴ Ali Sevim, "Keyhüsrev II", TDV İA, C. 25, İstanbul, 2002., S.349-350., s. 349.

⁵ Müslümanlar tarafından özellikle Haçlı seferleri döneminde tüm Avrupalı Hıristiyanları ifade etmek için "Frank" sözcüğü kullanılıyordu. Yine Orta ve Yeniçağlar boyunca Avrupalılar da Müslümanları ifade etmek için genel olarak "Türk" kavramını kullanmışlardır.

⁶ V. Gordlevski, Anadolu Selçuklu Devleti, Onur Yayınları, Çev.: Azer Yaran, Ankara, 1988., s. 283.

⁷ Nizâmü'l-mülk, Siyasetname, Haz.: Mehmet Altay Köymen, TTK yayınları, Ankara, 1999., XXIV. Fasıl, s. 72

Anadolu göz önüne aldığı zaman bunun için durumun daha uygun olduğu anlaşılıyor. Frank birlikleri, yukarıda da belirttiğimiz gibi Bizans İmparatorluğunun da hizmetinde bulunmuşlardı⁸. Bizans ordusunda çok sık olarak adlarını görmek mümkündü. Selçukların rakibi haline gelen ve Anadolu'yu istila etmek için bekleyen Moğolların Erzurum'a saldırırken ordularında önemli miktarda Gürcü ve Ermeni askerler de vardı⁹. Yine Erzurum'a daha Alaaddin Keykubad döneminde yerleştirilen ordunun dâhilinde Frank askerleri de hizmet ediyordu. Hatta Moğol kuşatmasında Frank birlikleri başlarında bulunan meşhur komutanları İstankus ile beraber Müslüman Türklerle beraber kahramanca mücadele etmişlerdi. İbn Bîbî onların bu kahramanlıklarını eserinde belirtmeden geçmiyor¹⁰.

Selçuklulara gelecek olursak onlar için de Sultan I. Alaaddin Keykubad'ın gayri Müslim askerlere sıkça rağbet ettiği anlaşılıyor. Sultan, kendine bağlı olan beylerinin sadakatine şüphe ile yaklaşmasına rağmen ücretli Frank askerlerine daha fazla güveniyordu¹¹. Bunda şüphesiz geçmişten gelen tecrübelerin büyük rolü olmalıydı. Zira beylerin taht kavgalarında ne kadar etkin olabilecekleri herkesin malumu idi. Ancak gayri Müslim askerlerin ödemelerini aldıkları sürece sultanla bir yol ayrımına gelmeleri pek muhtemel değildi. Diğer taraftan onların cesaret ve savaşçılıkları, Selçuklu ordusundaki Müslüman birlikleri de orduda şevkle tutmaya katkı sağlıyordu. Franklar, Selçuklular için en önemli muharip güç haline gelmekteydiler. Buna dair verilecek güzel bir örnek Köseadağ savaşı esnasında geçen ve İbn Bîbî tarafından aktarılan diyaloglarda Müzafferü'd-din oğlu Nizâmü'd-din Sührâb, genç ve tecrübesiz bir asker olarak şöyle diyor: “*Tersâlar korkak olur eğer bana bin (10 bin)*¹²*Frenk askeri verirseniz Moğollar üzerine giderek muzaffer olurum Allah onlarla beraber olsa galebe ederim.*”¹³. Bu diyalog gösteriyor ki Frank askerlerine duyulan güven diğer gayri Müslim askeri birliklerinkine oranla daha yüksek olmakla beraber bu tecrübesiz ve genç komutanlar adeta macera arıyorlardı. Ancak her şeye rağmen ordunun elbette en güven duyulan cesaret ve basiret sahibi olan Türkmen askerler idi.

3. Köseadağ Savaşı ve Selçuklu Ordusundaki Gayri Müslimler

Erzurum'un düşmesi Selçuklu ülkesinde durumun vahametinin anlaşılmasına neden oldu. Başta sultan Gıyaseddin olmak üzere herkes görmezden geldiği Moğol tehlikesi ile bir anda ve en acı şekli ile yüz yüze kaldı. Sultan, derhal Moğollara karşı cevap verebilmek ya da en azından onların Anadolu içerisinde ilerlemelerinin önünü kesebilmek için hazırlıklara başladı. Bunun için öncelikle devlete hala bağlı bulunan beylerini, vasallarını ve ittifak kurama ihtimali olabilecek komşu devletleri Moğollara karşı bir araya getirmek istedi. Kayseri'ye giderek burada Keykubâdiye sarayında devlet adamları, komutanlar ve beyleri ile toplantı yaptı¹⁴. Aslına bakılırsa sultan daha öncesinde Sadeddin Köpek'in entrikalarına kapılarak devletin aklı başında çoğu devlet adamını ortadan kaldırtmıştı. Bu toplantıya katılanların çoğunluğu tecrübesiz ve gençlerden oluşuyordu.

⁸ Gordlevski, a.g.e., s. 283.; Bkz. Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, TTK yayınları, Ankara, 2011.

⁹ Salim Koca, “Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Köseadağ Bozgunu”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 37, Konya, 2015., ss. 35-84., s. 46.

¹⁰ İbn Bîbî, *Selçuknâme*, Çev.: Mükrimin Halil Yinanç, Kitabevi, İstanbul, 2010., s. 173.

¹¹ Gordlevski, a.g.e., s. 284.

¹² Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âli Selçuk*, Haz.: Abdullah Bakır, Çamlıca yayınları, İstanbul, 2009., s. 674.

¹³ İbn Bîbî, a.g.e., s. 176.

¹⁴ Koca, a.g.m., s. 51.

Kayseri’de yapılan toplantıda varılan karar Moğollara karşı savaş yapmak yönünde oldu. Bunun üzerine bir dizi kararlar ve önlemler alındı. Derhal bölgede bulunan komşu devletlerin hükümdarlarına Moğolların yaratmış olduğu ortak tehlikeye karşı ittifak teklifleri sunulacak ve onların bu savaşa askeri destekleri talep edilecekti. Aynı şekilde vassallardan da vadettikleri askeri yükümlükleri yerine getirmeleri istenecekti. Bu ittifak ve yardım taleplerinde Sultan, Müslüman veya gayri Müslim devletlerarasında bir ayrıma gitmiyordu. Çünkü Moğolların bölgedeki zalimce ilerleyişlerinde böyle bir ayrıma gitmeyeceklerini biliyordu. Sultanın elçileri gittikleri her yere aynı mesajı iletiler. O mesajın içeriği de şuydu:

“Eğer düşmanın saldırıya geçmediği ve idarenin elimizde bulunduğu şu sıra ihmâl davranır ve birbirimize duyduğumuz eski faydasız bir kin yüzünden işi ağırdan alırsak, yarın Allah korusun, iş işten geçip devletin yıkıldığı, düşmanın üstün geldiği ve talihin gözünün şaşıştığı sırada dudak ısırmanın ve el oğuşturmanın bir faydası olmaz. Pişmanlık ve ah vahtan başka yapılacak başka bir şey kalmaz. Şurasını unutmayın ki bizim devletimize bir felaket gelmesi durumunda hiç vakit geçirmeden sizleri de düşkünlük ve sefalet çukuruna atarlar. Büyüklük ve huzur, düşkünlük ve perişanlığa dönüşür. Üzüntü ve hüsrân içinde “Dünyada işlediğimiz büyük kusurlardan dolayı yazıklar olsun bize” ayetinden başka bir şey okumazsınız.”¹⁵

Sultanın ittifak kurmak istediği hükümdarlar arasında; İznik Rum İmparatorluğu, Eyyubî melikleri, Artuklu ve Harezm beyleri öncelikliydi¹⁶. Yakında olması nedeniyle hızlı ve etkili bir yardım almayı umdukları bir diğer vassal ise Kilikya Ermenileri idi. Özellikle Sis (Kozan) hâkimi bu konuda yükümlüklerini yerine getirmeye söz verdi¹⁷. Ermeni kralı I. Hetum’un babası Baron Konstantin Kayseri’ye davet edildi. Konstantin’in vassal olarak yerine getirmeyi vadettiği asker teminin yanı sıra bunun üzerinde asker toplaması durumunda ise toplanan askerlerin ücretlerinin karşılanacağına garanti verildi¹⁸. Bunun karşılığı olarak da sultan, kendisine Konya Ereğlisi’ni iktâ olarak vererek ona karşı büyük bir ihsan da bulunmuş oldu¹⁹. Bir diğer önemli vassal da şüphesiz Trabzon merkezli Rum devleti idi. İmparator unvanını taşıyan II. Andronikos’tan da böyle bir yardım talep etmesi beklenir²⁰. Sultan başkent yakınında böylesine bir ihsanda bulunurken içinde bulunduğu telaşlı durumun vahametinden endişeli olduğu anlaşılıyor. Sultanın taşımış olduğu bu telaş etrafındaki genç ama basiretsiz ehli keyif dalkavukları taşımadıkları gibi birer maceraperest olmaktan öte değillerdi.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Kayseri’de yaptığı toplantıda babasının politik mirasını sonuna kadar kullanmak zorunda kaldı. Büyük sultan Keykubad’ın itaat altına aldığı devletler

¹⁵ İbn Bîbî, el- Evamirü’l- Ala’iye fi’l- Umuri’l- Ala’iye, Kültür Bakanlığı, Haz.: Mürsel Öztürk, :Ankara, 1996.,s.67.

¹⁶ Koca, a.g.m., s. 52.

¹⁷ Abu’l-Farac, Abu’Farac Tarihi, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, C. II, TTK yayınları, Ankara, 1999., s. 541.; Nejat Kaymaz, Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Giyâsü’l-din Keyhüsrev ve Devri, TTK yayınları, Ankara, 2009., s. 91.

¹⁸ Yazıcızâde Ali, a.g.e., s. 670.; Mehmet Ersan, Selçuklular zamanında Ermeniler, TTK yayınları, Ankara, 2007., s. 185.

¹⁹ İbn Bibi, el-Evamirü’l- Ala’iye, s. 65.

²⁰ Kaymaz, a.g.e., s. 90.

ile ittifak kurduklarının tamamına taleplerini iletebilmesi mutlak surette onun mirasıydı. Keyhüsrev ise devletin babası zamanında kazandığı üstünlüğü sürdürmek bir tarafa Moğollara karşı oluşturmaya çalıştığı ittifak için bazılarına ödün vermek zorunda dahi kaldı²¹. Ona söz veren müttetiklerinin sultanın içinde bulunduğu acziyetten habersiz olduklarını söylemek mümkün değildir.

Sultan, Moğollara karşı ordusunu kısa süre içerisinde harekete geçirdi. Sultanın yakınında olan genç idareciler, sultana Azerbaycan'a kadar ilerlemeyi telkin ediyorlar ancak tecrübeli olanlar bu fikre karşı çıkıyorlardı. Sonuçta sultan ordusunu Sivas ilinin Erzincan istikametinde bulunan Köseadağ mevkiine getirerek doğal bir korunma sunan bu mevkiide otağ kurdu. Buraya gelen ordunun içinde söz veren vassalların gönderdiği birlikler mevcut değildi. Ne Kilikya Ermenilerinden ne de Trabzon İmparatorundan bir katkı henüz mevcut değildi. Zaten olmayacaktı da.

Sultanın otağını kurduğu sırada ordusunda gayri Müslim unsurlar bulunmaktaydı. Bunlar arasında Rum, Gürcü, Frank, Ermeni, Latin ve daha farklı gayri Müslim milletlerden olanlar vardı²². Bunlar arasında yer alan Latin askerlerinin sayısı 2.000 idi. Bunları komuta eden iki isim vardı ki bunlar Kıbrıslı olarak bilinen Johannes de Liminata ve Venedikli Bonifacius de Monilis idi²³. Bu Latin askerlerin şövalye olmaları yüksek ihtimaldir. Ayrıca Kıbrıs Haçlı Krallığı ile yürütülen iyi ilişkilerin de bu askerlerin sultanın ordusunda yer almasında etken olması muhtemeldir. Dahası Kıbrıs haçlılarının Moğollara karşı onların yaratmış olduğu genel tehlikeyi düşünerek böyle bir destek sağlamış olmaları dahi düşünülebilir.

Sultanın ordusunda vassal birlikler gelmeden önce yukarıda isimlerini verebildiğimiz bu gayri Müslim askerler bulunduğuna göre ortalama bir gayri Müslim asker sayısını söylemek de mümkün olabilir. Vassallardan temin edilmesi muhtemel askerlerin sayısında mesela Trabzon İmparatoru'nun göndermesi gereken 200 mızrak kuvvet, Nejat Kaymaz tarafından 1000 kişilik bir kuvvet olarak belirtiliyor²⁴. Kaynaklarda isimleri belirtilen gayri Müslim milletleri göz önüne alırsak sultanın Sivas'a varan ordusunda 10.000 veya biraz üstünde gayri Müslim asker bulunmaktaydı. Buna göre 70.000 veya 80.000 kişiden oluşan sultanın ordusunda önemli miktarda gayri Müslim asker vardı.

Bizans döneminden kalma bakiyeler, haçlılarla Anadolu ve Orta Doğu'ya gelenler ile Haçlı devletlerinin son bulmasıyla buralarda kalanların geri dönmek yerine kalanlar, kendilerine bu topraklarda her zaman ihtiyaç duyulurdu. Ücretli asker olarak bunları dönem itibarıyla temin etmek pek de zor olmasa gerek.

Sultanın kendi çabalarıyla bizzat temin ettirdiği bu kuvvetlerin haricinde vassalların sağladıkları askeri güce bakmamız gerekiyor. Vassalların Selçuklulara söz verdikleri yardımı gerçekleştirmediklerini görüyoruz. Diğer taraftan onlardan beklenen yardım gelmiş olsaydı, savaşın sonucunu nasıl etkilerdi? Bu sorunun cevabını vermekte pek zorlanmıyoruz. Selçuklu

²¹ Korykoslu Hayton, Doğu Ülkelerinin Altın Çağı, Çev.: Altay Tayfun Özcan, Selenge yayınları, İstanbul, 2015., s. 89.

²² İbn Bibi, el-Evamirü'l- Ala'ie, s. 66., Hayton, a.g.e., s. 89.; Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Târîhu Muhtasari'd-Düvel, Çev.: Şerafettin Yalçınkaya, TTK yayınları, Ankara, 2011., s. 19.

²³ Hayton, a.g.e., s. 89.

²⁴ Kaymaz, a.g.e., s. 92.

ordusunun her şeyden önce motivasyon sorunu vardı. Toplanan askerler ile sultan ve idari kadroya karşı kaybedilen güven, özellikle Türkmenleri daha başından yıldırılmış olmalıydı.

Vassallardan ilk ve hızlı bir şekilde orduya katılması beklenen Kilikya Ermenilerinden Baron Konstantin idi. Selçuklu sultanı otağını kurduğu sırada Konstantin'in Ermeni ve Franklardan oluşan 3.000 kişilik bir kuvvet ile yola çıkmış olduğu haberi geldi²⁵. Bu haberin duyulduğu vakit Selçuklu komutanları arasında savaş stratejisi üzerine tartışmalar yaşanıyor. Tartışanlar arasında tecrübeli komutanlar olan sahip Mühezzibü'd-din Ali ve ordunun Başkomutanı olan Beylerbeyi Gürcüoğlu Zahirü'd-devle (Abhaz Dardan Charwachdize) Sultana şunları söylediler: “...Sis hükümdarının da 3 bin kişilik Ermeni ve Frank süvarisiyle iki gün sonra bize katılacağı haberini aldık. Onların fazla kişiyle bize katılmaları bizim için büyük destek olur. Dediler.”²⁶. Kilikya Ermenileri, bu gelişlerini oldukça yavaş tutmuşlardır. Öyle anlaşılıyor ki Moğollar ile Selçuklulardan habersiz bir şekilde Moğollar ile temas kurmuşlardı ya da Sultanın ordusunun mağlubiyet alması olasılığını yüksek görerek savaşa yetişememiş görüntüsü vererek durumdan kendilerini uzak tutuyorlardı. Abu'l-Farac da bu yönde bilgi aktarmaktadır²⁷. Nitekim savaşa yetişemedikleri gibi daha sonra Moğolların Kayseri'yi kuşatmalarına yetişmişler ancak savaşmadan geri dönmüşlerdi. Bununla da yetinmeyen Kilikya Ermenileri, kendilerine sığınan Sultanın anne ve eşini Moğollara teslim ettiler²⁸.

Burada Gürcüoğlu ile Müzafereddin Mahmud oğlu Nizameddin Suhrab arasında sert tartışmanın olduğunu kaynaklar bildirirken Suhrab'ın sarf etmiş olduğu sözler bir başka duruma da işaret ediyor. Bu durum Beylerbeyi konumundaki Gürcüoğluna karşı söylemiş olduğu sözleri hatırlatmamızı gerektiriyor ve Suhrab şöyle diyordu: “şüphesiz Hıristiyanlar korkak olur. O milletine fazla önem veriyor (Ve kendi cinsine meyl ziyade gösterir.)”²⁹. Sahip olduğu bu kadar askerle Sultan Sis hükümdarını niye beklesin.”³⁰. Burada özellikle Beylerbeyinin de Gürcü asıllı olmasının Selçuklu ordusunda mühim oranda Gürcü askerinin de olduğu anlaşılıyor. Ayrıca unutulmaması gerek bir diğer nokta ise Sultanın Gürcü bir prenses ile evli olduğudur. Prensese Hıristiyan olarak girdiği Selçuklu sarayında Müslüman olmuştu. Ancak kendisiyle beraber gelen kardeşi David ve adamları ise buna karşı çıkmışlar ve sonunda hapsedilmişlerdi. Bu durum, şüphesiz Gürcü kraliçesi ile Selçukluların arasının bozulmasına neden olmuştur. David ve yanındakiler Köseadağ bozgunundan sonra serbest kalabilmişlerdi³¹. Savaşta Moğol ordusu içinde de önemli oranda Gürcü askeri bulunuyordu. Hatta Gürcü prensleri ve soyluları bizzat Moğol ordusunda Selçuklulara karşı savaştılar³². Selçuklu askerleri arasında da bunlara karşı bir tutumun olması söz konusu edilebilir. Zira başkomutanın Gürcü asıllı olmasıyla birlikte değerlendirildiğinde kendisinin savaşçı bir kavim olan Gürcülerden yeteri kadar istifade etmesine olanak sağlıyor. Mutlak surette

²⁵ Yazıcızâde Ali, a.g.e., s. 674.

²⁶ İbn Bibi, el-Evamirü'l-Ala'ıye, s. 68.; Yazıcızâde Ali, a.g.e., s. 674.

²⁷ Abu'l-Farac, a.g.e., s. 542.

²⁸ Abu'l-Farac, a.g.e., s. 542-543.

²⁹ Yazıcızâde Ali, a.g.e., s. 674.

³⁰ İbn Bibi, el-Evamirü'l-Ala'ıye, s. 69.

³¹ Aknerli Grigor, Okçu Milletlerin Tarihi, Çev.: Hrant D Andreasyan, İstanbul, Yeditepe yayınları, 2007., s. 38.

³² Aknerli Grigor, a.g.e., s. 34.

Selçuklu ordusundaki asli unsur olan Türkmenleri bu durum rahatsız etmiş olmalıdır. Surhab gibi maceracı bir gencin tepkisinde belki de bu durumunda katkısı vardı.

Gıyaseddin Keyhüsrev, tecrübeleri asker ve komutanlarının telkinlerine kulak asmadan savaşa girişilmesi için Surhab'a beklediği izni verdi ve Gürcüoğlu başta olmak üzere Pervâne Veliyü'd-din, Çaşnigîr Mübariz'üd-din Çavlı, Suhrab, Halep Eyyubî Melîğinin göndermiş olduğu 2 bin kişilik kuvvetin komutanı olan Nâsihü'd-din Farisî³³, Gürcü Şalue oğlu Fahrü'd-devle gibi meşhur asker ve kumandanların emrinde 20.000 kişilik bir öncü birlik derbentten dışarıya aşağı doğru Moğolların üzerine atıldılar³⁴. Ancak sonucu malumumuz olduğu üzere Moğollar karşısında bu birlik bozguna uğradı ve savaşın başlamadan kaybedilmesine neden oldu. Burada savaşın seyri ve sonuçları üzerinde durmaktan çok ordunun gayri Müslim unsurları ve destekleri beklenen gayri Müslimler üzerinde durmak konu başlığımızın bütünlüğü bakımından önemlidir.

Kaynakların aktardığına göre Rum, Gürcü, Frank ve diğer unsurlardan oluşan bu kuvvet neredeyse tamamen imha edildi. Ağırlıklı olarak gayri Müslim askerlerden oluştuğu anlaşılan bu kuvvetin imha edilmesiyle sultanın ordusundaki gayri Müslim askerlin büyük bir bölümünün veya tamamının yok olduğunu söylemek mümkün olabilir.

Sultanın ordusu içerisinde yer alan gayri Müslim unsurların bu öncü kuvvet içerisinde savaştıkları biliniyor. Hatta bu gayri Müslim askerlerin canla başla savaştıklarını İbn Bibî belirtiyor³⁵. Ancak tercihlerin savaşın gidişatını çok açık bir şekilde tayin ettiği bu mücadelede askerlerden dolayı bir kayıp olduğu görüşü hatalı bir tespit olur. Kaybın gerçek sebepleri bunların çok üzerinde kalıyor.

Kilikya Ermenileri, çok uzağında olmadıkları Köseadağ'a gelişlerini açıkça bilinçli olarak geçiştirmişlerdi³⁶. Savaşın sonuçlanmasını beklemişlerdi. Daha sonra yukarıda değindiğimiz gibi savaşın mağlup tarafının Selçuklular olduğu anlaşılınca ve de Kayseri şehri de Moğollar tarafından kuşatılınca durum kesinlik kazandı. Böylelikle Kilikya Ermenileri Moğollara tabiiyetlerini sundular. Onlara yaranabilmek için sultanın annesi, kız kardeşi ve eşini Moğollara teslim ettiler³⁷.

İznik ve Trabzon Rum İmparatorları ise söz verdikleri yardımları yapmadılar. Oysaki Sultan Gıyaseddin, savaş öncesinde birçok hükümdara Moğollara karşı ittifak kurmak amacıyla yapmış olduğu teklifi onlara da yapmıştı. Bu konuda İznik imparatoruna yapılan tekliften Bizans kaynakları söz etmektedir. Ancak İznik imparatorunun vermiş olduğu sözü yerine getirdiğine dair bir bilgiyi vermiyorlar³⁸. Trabzon Rumlarına gelince, Selçuklulara tabi olmuşlardı. Trabzon İmparatoru Manuel'in Selçuklulara yardım edip etmediği ihtilafı bir

³³ Koca, a.g.e., s. 60.

³⁴ Ebu'l-Ferec, a.g.e., s. 19.; Kaymaz, a.g.e., s. 93.

³⁵ İbn Bibî, el-Evamirü'l-Ala'ıye, s. 70.

³⁶ İbn Bibî, el-Evamirü'l-Ala'ıye, s. 72.; Ersan, a.g.e., s. 186.

³⁷ Abu'l-Farac, a.g.e., s. 542.; Ersan, a.g.e., s. 186-187.

³⁸ Georgios Akropolites, Vekayinâme, Çev.: Bilge Umar, Arkeolji ve Sanat yayınları, İstanbul, 2008., s. 76. Her ne kadar Akropolites, iki hükümdar arasında yapılan antlaşmaya ilişkin olarak bunun zamanını tam olarak kestirebilmiş değilse de böylesine bir müttefiklik antlaşmasının Köseadağ savaşı öncesinde olması makuldür. Ostrogorsky de bu yönde bilgi vermektedir. Bkz. Georg Ostrogorsky, Bizans Devleti Tarihi, Çev.: Fikret İşıltan, TTK yayınları, Ankara, 2011., s. 406.

konu olmakla beraber savaşın sonundaki tutumu ve kaynaklarda açık bir şekilde destek verdiğine dair kayıtların bulunmayışı onun da Ermeni Baronu Konstantin gibi çekimser davrandığı düşüncesini güçlendiriyor³⁹. Her ne kadar onun asker göndermiş olduğu yönünde görüşler ileri sürülüyor⁴⁰ olsa da kanaatimizce Manuel'in de açıktan bir destek sağlamadığı yönündedir.

Sonuç

Kösedağ Savaşının Türk tarihi için kırılma noktalarından biri olduğu şüphesizdir. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in basiretsiz yönetiminin asıl nedeni olduğu devlet idaresindeki kötü gidişatın Moğollar karşısındaki yenilginin kaçınılmaz bir sonucu olmuştur. Savaşın kaybedilmesinin birinci derecedeki amili bize göre bizzat sultanın kendisidir.

Selçuklu ordusu, devletin edinmiş olduğu gücün neticesi olarak profesyonelleşmiş ve ordu-millet unsurunun yanı sıra ücret karşılığında hizmet veren gayri Müslim lejyonerleri bünyesine dâhil etmişti. Köseadağ savaşında sultanın vassallarının haricinde oluşturduğu ordusunda gayri Müslim askerlerin sayıları on bini aşan lejyonerleri buluyordu. Özellikle öncü birlikler içerisinde yer aldıkları anlaşılan bu askerlerin savaş sanatını profesyonellelikle icra ettikleri kaynaklardan edindiğimiz bilgilerden anlaşılıyor. Ancak Köseadağ savaşının sonucunu etkileyecek bir durumda olmadıklarının altını çizmekte fayda var.

Gayri Müslim askerlerin kullanılmasındaki askeri strateji, düşman ordusuna karşı ilk ve başarılı bir darbe indirmeyi hedefliyordu. Köseadağ savaşında öncü kuvvet olarak içinde ağırlıklı olarak onların kullanılmasındaki amaç da bu olmalı. Aslına bakılırsa savaş başlamadan Selçukluların lehine olarak savaşı yönlendirmek muhtemel olabilirdi. Fakat taktiksel hata içinde ağırlıklı olarak gayri Müslim askerlerin bulunduğu bu öncü kuvvetin imha edilmesine neden oldu. Bu hata ise savaşın neticesini ortaya koydu ve geriye kalan motivasyondan uzak asıl ordunun kısa süre içinde dağıttı. Selçuklu ordusunda yer alan gayri Müslim askerler üzerlerine düşeni yerine getirmişlerdi. Ancak sultana tabii olan gayri Müslim ülkelerden vaat edilen destekler verilmemiştir. Bu destekler orduya katılmış olsaydı dahi sonucun bundan başka olacağına ihtimal vermek güçtür. Tüm bu başarısızlıkların tek sorumlusunun Sultan ve onun kötü idaresi olduğunu ifade etmek yersiz olmayacaktır.

Kaynakça

- Abu'l-Farac, Abu'Farac Tarihi, Çev.: Ömer Rıza Doğrul, C. II, TTK yayınları, Ankara, 1999.
Aknerli Grigor, Okçu Milletlerin Tarihi, Çev.: Hrant D Andreasyan, İstanbul, Yeditepe yayınları, 2007.
Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, Târîhu Muhtasari'd-Düvel, Çev.: Şerafettin Yaltkaya, TTK yayınları, Ankara, 2011.
Ersan, Mehmet, Selçuklular zamanında Ermeniler, TTK yayınları, Ankara, 2007.
Fallmerayer, Jakop Philipp, Trabzon İmparatorluğunun Tarihi, Çev.: Ahmet Cevat Eren, TTK yayınları, Ankara, 2011.

³⁹ Kaymaz, a.g.e., s. 92.

⁴⁰ Jakop Philipp Fallmerayer, Trabzon İmparatorluğunun Tarihi, Çev.: Ahmet Cevat Eren, TTK yayınları, Ankara, 2011., s. 113.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 64 Kasım – Aralık 2017

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X Calal-Abad Uluslararası Üniversitesi,

Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü

Calal-Abad – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>

- Georgios Akropolites, Vekayinâme, Çev.: Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat yayınları, İstanbul, 2008.
- Gordlevski, V., Anadolu Selçuklu Devleti, Onur Yayınları, Çev.: Azer Yaran, Ankara, 1988.
- İbn Bîbî, el- Evamirü'l- Ala'ıye fi'l- Umuri'l- Ala'ıye, Kültür Bakanlığı, Haz: Mürsel Öztürk, :Ankara, 1996.
- İbn Bîbî, Selçuknâme, Çev.: Mükrimin Halil Yinanç, Kitabevi, İstanbul, 2010.
- Kaymaz, Nejat, Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Giyâsü'd-din Keyhüsrev ve Devri, TTK yayınları, Ankara, 2009.
- Koca, Salim, “Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Köseadağ Bozgunu”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 37, Konya, 2015., ss. 35-84.
- Korykoslu Hayton, Doğu Ülkelerinin Altın Çağı, Çev.: Altay Tayfun Özcan, Selenge yayınları, İstanbul, 2015.
- Nizâmü'l-mülk, Siyasetname, Haz.: Mehmet Altay Köymen, TTK yayınları, Ankara, 1999.
- Ocak, Ahmet Yaşar, Babaîler, Dergâh yayınları, İstanbul, 1996.
- Ostrogorsky, Georg, Bizans Devleti Tarihi, TTK yayınları, Ankara, 2011.
- Sevim, Ali, “Keyhüsrev II”, TDV İA, C. 25, İstanbul, 2002., S.349-350.
- Sevim, Ali; E. Merçil, Selçuklu Devletleri Tarihi, TTK, Ankara, 1995.
- Turan, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2014.
- Yazıcızâde Ali, Tevârih-i Âli Selçuk, Haz.: Abdullah Bakır, Çamlıca yayınları, İstanbul, 2009.